10/07/2023

Προκόπης Παυλόπουλος: Ο αυθεντικός Πατριωτισμός του Μακεδονομάχου Εθνομάρτυρα Καπετάν Άγρα

/ Επικαιρότητα

Ομιλία με θέμα «Ο αυθεντικός Πατριωτισμός του Μακεδονομάχου Εθνομάρτυρα Καπετάν Άγρα», κατά την εκδήλωση «Αγαπήνεια 2023» που οργάνωσε η Δημοτική Κοινότητα Γαργαλιάνων του Δήμου Τριφυλίας, πραγματοποίησε ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Προκόπιος Παυλόπουλος.

Σε ομιλία του **ο κ. Παυλόπουλος**, τόνισε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Πρόλογος

Αποτίουμε σήμερα εδώ, στην γενέτειρά του, στους Γαργαλιάνους, τον οφειλόμενο φόρο τιμής στον Εθνομάρτυρα, ηγετική μορφή του Μακεδονικού Αγώνα, Τέλλο

Άγρα. Η Ιστορία, πάνω από εκατόν δέκα χρόνια μετά τον ηρωικό θάνατό του στον Βάλτο των Γιαννιτσών -στην τουρκοκρατούμενη αλλά και δεινώς κατατρυχόμενη από τους αδίστακτους βούλγαρους κομιτατζήδες Μακεδονία μας- έχει πια «σμιλέψει», με αμάχητα τεκμήρια και αδιάψευστες μαρτυρίες, τις λαμπρές «ψηφίδες» του Έπους, κατά κυριολεξία, του Καπετάν Άγρα. Σύντομου χρονικώς Έπους, πλην όμως απολύτως ικανού πριν απ' όλα για να διατηρήσει «ἐς αεὶ» την Ιερή Μνήμη του. Αλλά και επίσης απολύτως ικανού για να μας υποδεικνύει, με βάση το απαράμιλλο παράδειγμά του, ως Εθνικός «δείκτης πορείας» τον δικό μας δρόμο και το δικό μας Χρέος. Χρέος, το οποίο «συμπυκνώνεται» στο ότι οφείλουμε να υπερασπιζόμαστε, αδιαλείπτως, την Πατρίδα, χωρίς ίχνος υποχώρησης και υπαναχώρησης και με αναλλοίωτο οδηγό τον στίχο από την Ιλιάδα του Ομήρου: «Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης».

Ι. «Σταθμοί» από τον βίο του Καπετάν Άγρα

Ο Σαράντος Αγαπηνός -εξ ου και ο τίτλος «Αγαπήνεια» της σημερινής εκδήλωσης- όπως είναι το πραγματικό όνομα του Τέλλου Άγρα, γεννήθηκε στους Γαργαλιάνους της Μεσσηνίας το 1880.

Α. Έζησε τα πρώτα χρόνια του στο Ναύπλιο, όπου ο πατέρας του υπηρετούσε ως Εφέτης της Τακτικής Δικαιοσύνης.

1. Στα δέκα του όμως χρόνια, αμέσως μετά τον πρόωρο θάνατο του πατέρα του, μετακόμισε οικογενειακώς στην Αθήνα. Σε ηλικία μόλις δεκαπέντε ετών τελείωσε το Γυμνάσιο, και έχοντας δείξει εξ αρχής την κλίση του για τον στρατιωτικό κλάδο εγγράφηκε στην Σχολή Ευελπίδων. Έξη χρόνια αργότερα, το 1901, αποφοίτησε από την Σχολή Ευελπίδων και τοποθετήθηκε οργανικώς στην Φρουρά των Αθηνών. Ήδη κατά το στάδιο της φοίτησής του είχε αποδείξει ότι επρόκειτο να υπηρετήσει τις Ένοπλες Δυνάμεις της Πατρίδας, και μάλιστα σε χαλεπούς καιρούς, ως πραγματικός «Εύελπις». Ήτοι, για να θυμηθούμε την ρήση του Θουκυδίδη, ως «παρά δύναμιν τολμητής, παρά γνώμην κινδυνευτής και εν τοις δεινοίς εύελπις».

2. Πραγματικά, ο Σαράντος Αγαπηνός «ασφυκτιούσε» στο, σχεδόν γραφειοκρατικό και ανιαρό γι' αυτόν, περιβάλλον της Φρουράς των Αθηνών και ζήτησε αμέσως μετάθεση για το μέτωπο του Μακεδονικού Αγώνα, ο οποίος είχε αρχίσει να διεξάγεται υπό συνθήκες ασυμβίβαστου αντάρτικου αυτοθυσίας.

Β. Το αίτημα του Σαράντου Αγαπηνού απορρίφθηκε, επειδή κρίθηκε ότι δεν διέθετε, λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος στρατιωτικής υπηρεσίας, την απαιτούμενη για την φύση του Μακεδονικού Αγώνα πείρα. Και ενώ είχε μετατεθεί,

το 1902, στην στρατιωτική δύναμη του Τυρνάβου, στην Θεσσαλία, προσχώρησε εθελοντικώς στις Τάξεις των Μακεδονομάχων, με έδρα αλλά και ορμητήριο την ευρύτερη περιοχή της Λίμνης των Γιαννιτσών. Λίμνη η οποία τότε όχι μόνο δεν είχε ακόμη αποξηρανθεί, αλλά και αποτελούσε ιδανικό πεδίο για ανταρτοπόλεμο, όπως απαιτούσε η πολεμική ιδιομορφία του Μακεδονικού Αγώνα. Το «αθάνατο» έργο της Πηνελόπης Δέλτα «Στα Μυστικά του Βάλτου», που πρωτοεκδόθηκε το 1937 και είναι αφιερωμένο «Στη Μνήμη του Ιδανικού Ήρωα Τέλου Αγαπηνού Καπετάν-Άγρα», συνιστά αυθεντική και αδιάψευστη μαρτυρία περί τούτου.

1. Επισημαίνεται σχετικώς ότι οι Μακεδονομάχοι από την υπόλοιπη Ελλάδα ήρθαν υπό άκρα μυστικότητα στην τουρκοκρατούμενη, όπως σημειώθηκε, Μακεδονία -θάλεγε κανείς ως μέλη μιας νέας «Φιλικής Εταιρείας»- και μάχονταν με ψευδώνυμα, αφού η Ελλάδα δεν συμμετείχε επισήμως στις πολεμικές επιχειρήσεις. Ο Σαράντος Αγαπηνός πήρε το ψευδώνυμο «Τέλλος Άγρας» και τέθηκε επικεφαλής της επιχείρησης εκδίωξης από τα «Ιερά Χώματα» της Μακεδονίας -και συγκεκριμένα από την Λίμνη των Γιαννιτσών- των βούλγαρων κομιτατζήδων, οι οποίοι καταδίωκαν, τρομοκρατούσαν ή και δολοφονούσαν χωρίς ίχνος ανθρωπιάς τους Έλληνες της περιοχής. Οι βούλγαροι κομιτατζήδες είχαν βρει εκεί καταφύγιο και κρυβόντουσαν από τα τουρκικά αποσπάσματα. Με το πέρασμα του χρόνου επιβλήθηκαν στα γύρω χωριά και στους οικισμούς, κάνοντας επίδειξη ανηλεούς βίας εναντίον των Ελλήνων.

2. Αφού ανέλαβε δράση, ηγούμενος είκοσι ανδρών, ο Καπετάν Άγρας πραγματοποίησε την πρώτη του επιχείρηση κάνοντας, έναντι κατά πολύ υπέρτερου αριθμού αντιπάλων, έφοδο σε στρατηγικής σημασίας «καλύβα» των βούλγαρων κομιτατζήδων. Κατά την μάχη σκοτώθηκαν τέσσερις σύντροφοί του και ο ίδιος τραυματίσθηκε σοβαρά. Μεταφέρθηκε επειγόντως στην Θεσσαλονίκη για νοσηλεία αλλά σε λιγότερο από μια εβδομάδα, με δική του πρωτοβουλία και παρά τις απεγνωσμένες αντιρρήσεις των γιατρών, γύρισε πίσω στο «πεδίο μάχης», στον Βάλτο των Γιαννιτσών. Του ήταν αδιανόητο ν’ αφήσει την ιερή αποστολή του Μακεδονομάχου, αφού για τον Καπετάν Άγρα υπεράνω όλων ήταν η Πατρίδα και το Χρέος. Η εύθραυστη όμως υγεία του χειροτέρευσε, και επειδή επιπλέον προσβλήθηκε από ελονοσία μετατέθηκε στην Νάουσα. Αλλ’ ακόμη και από εκεί συνέχισε να οργανώνει τον Μακεδονικό Αγώνα.

Γ. Μετά από συνεχείς ήττες, οι βούλγαροι κομιτατζήδες είχαν καμφθεί από πλευράς ηθικού, σε σημείο ώστε κάποιοι από αυτούς σκέφτονταν να προσχωρήσουν στην Ελληνική πλευρά.

1. Μεταξύ αυτών και ο «περιβόητος» βοεβόδας του Βουλγαρικού Κομιτάτου Βάννης Ζλατάν, κύριος αντίπαλος του Καπετάν Άγρα στον Βάλτο των Γιαννιτσών,

ο οποίος όμως καταγόταν από ένα χωριό στα περίχωρα της Νάουσας και, μάλιστα, είχε φοιτήσει σ’ Ελληνικό σχολείο. Θεωρώντας ότι η πρόταση του Ζλατάν ήταν κατά βάση ειλικρινής, ο Καπετάν Άγρας αποφάσισε να συνεννοηθεί μαζί του για να πάνε από κοινού στην Αθήνα, προκειμένου έτσι να «επισημοποιηθεί» η προσχώρησή του στην Ελληνική πλευρά. Επισημαίνεται ότι ο Καπετάν Άγρας είχε ενημερώσει σχετικώς το Προξενείο μας στη Θεσσαλονίκη, από την 24η Μαΐου 1907, πράγμα όμως που μετά την δυσμενή εξέλιξη του εγχειρήματος το Προξενείο αρνήθηκε πεισματικά, σε μια «επίδειξη» ανεπίτρεπτης και ταπεινωτικής μικροψυχίας.

2. Την 3η Ιουνίου 1907 ο Καπετάν Άγρας, συνοδευόμενος από τον έμπιστο και γενναίο συναγωνιστή του Τώνη Μίγγα, συναντήθηκε για στερνή και μοιραία φορά με τον Ζλατάν, ο οποίος είχε μαζί του τον επίσης βοεβόδα Κασάπτσε. Οι τελευταίοι, διαπράττοντας μια δειλή και ξεδιάντροπη προδοσία, αθέτησαν εξ ολοκλήρου κάθε προηγούμενη συμφωνία και δέσμευση και έστησαν παγίδα, με αποτέλεσμα να συλλάβουν τον Καπετάν Άγρα και τον Τώνη Μίγγα. Για τέσσερα ολόκληρα εικοσιτετράωρα τους βασάνισαν, σέρνοντάς τους και διαπομπεύοντάς τους στις πλατείες βουλγαρικών χωριών, δεμένους και ξυπόλητους. Την 7η Ιουνίου 1907, ο Καπετάν Άγρας και ο Τώνης Μίγγας βρέθηκαν κρεμασμένοι σε μια καρυδιά, ανάμεσα στα χωριά Τέχοβο και Βλάδοβο. Χωριά, τα οποία μετέπειτα μετονομάσθηκαν, αντιστοίχως, σε Καρυδιά και Άγρας, για να μένει η Ιερή Μνήμη του Καπετάν Άγρα άσβεστη, ως Εθνομάρτυρα Μακεδονομάχου.

ΙΙ. Το τέλος του Καπετάν Άγρα μέσ’ από την «πένα» της Πηνελόπης Δέλτα «Στα Μυστικά του Βάλτου» και ο «θρήνος» του Ζαχαρία Παπαντωνίου

Δεν θα μου ήταν επιτρεπτό να τελειώσω την ομιλία μου μ’ ένα τρόπο τόσο πεζό, για έναν Ήρωα του διαμετρήματος του Καπετάν Άγρα. Επιτρέψατέ μου, λοιπόν, να προσθέσω δυο «μαρτυρίες», οι οποίες είναι αντάξιες του ηρωισμού του και του «θρύλου» του.

Α. Μαρτυρία πρώτη, η διήγηση της Πηνελόπης Δέλτα από τα «Μυστικά του Βάλτου» (πέμπτη έκδοση, 1964, σελ.523-525) για την τραγωδία του τέλους του Καπετάν Άγρα:

«Χάραζε η αυγή σαν κατέβηκαν στο δρόμο, και γύρισαν δεξιά κατά το Τέχοβο.

Η μέρα ήταν δροσερή, ηλιακή, χαρά Θεού. Ο Μάγκας πήγαινε ζωηρά πλάγι στον Περικλή, που προπορεύουνταν με τον Βασίλη, και κάπου-κάπου έμενε πίσω και ρουθούνιζε μες στα φουντωμένα χαμόδενδρα, πλάγι στο δρόμο, και πάλι τρεχάτος πρόφθαινε τον Περικλή.

Κάμποση ώρα περπατούσαν. Έξαφνα, έβγαλε ο Μάγκας θλιβερό ούρλιασμα, και πετάχθηκε μπρος κι έφυγε τρεχάτος. Του σφύριξε ο Περικλής, μα ο σκύλος δε γύρισε, εξακολουθούσε να φεύγει, και χάθηκε στο γύρισμα του δρόμου. Τρέχοντας, τον ακολούθησαν όλοι. Στο γύρισμα του δρόμου, τον είδαν που στέκουνταν με την ουρά χαμηλή και το λαιμό τεντωμένο, γυρισμένος κατά το δάσος. Παράπλευρα στο δρόμο, κοιτάζοντας και αυτοί κατά το δάσος, δυο ζαπτιέδες κάθουνταν χάμω αδιάφοροι.

Πρώτος έτρεξε ο Περικλής, και πρώτος είδε το άγριο θέαμα.

Σ’ ένα μεγάλο κλαδί καρυδιάς, δυο σώματα κρέμουνταν, το ένα κοντά στον κορμό, το άλλο παραέξω.

Ήταν ο Άγρας, και ο πιστός οδηγός του, ο Τώνης Μίγγας.

Στο στήθος του Άγρα ήταν καρφωμένο ένα χαρτί, με την κλασσική ειδοποίηση πως «Έτσι θα τιμωρηθούν όλοι όσοι αντιστέκονται στη θέληση των Βουλγάρων» και με τις δυο υπογραφές: Κασάπτσε και Ζλατάν.

Το κεφάλι του Άγρα ήταν γερμένο πίσω, ακουμπισμένο στον κορμό της καρυδιάς· τα σγουρά του μαλλιά, ανακατωμένα, αχτένιστα· τα μάτια του ανοιχτά· τα χείλη μισοχωρισμένα· το πρόσωπο ήρεμο στη νεκρική του χλωμάδα.

Αντιθέτως, του Μίγγα το πρόσωπο ήταν μολυβί, πρησμένο, συσπασμένο από την αγωνία. Η γλώσσα του, μισοπεσμένη έξω, κρέμονταν πλάγια, μεταξύ στα δόντια του. Και των δύο τα χέρια ήταν πισθάγκωνα δεμένα, και τα πόδια γυμνά, πρησμένα, κατάμαυρα από τις πορείες και τους κόπους. Τα ρούχα τους, σχισμένα, βρωμισμένα, κρέμουνταν απάνω τους κουρέλια.

Σαν είδε και αναγνώρισε ο Αποστόλης τον Αρχηγό του, εκείνον που πρώτος του έδωσε το αίσθημα του Ελληνισμού, της υπερηφάνειας, της αγάπης για την ελευθεριά, του φάνηκε πως σπάζει η καρδιά του. Με μια φωνή πνιγμένη, αγνοώντας τους Τούρκους χωροφύλακες, ρίχθηκε χάμω, ανάμεσα στις πυκνές φτέρες του δάσους, και ξέσπασε σε άγνωστα γι' αυτόν αναφιλητά, που τίναζαν όλο του το σώμα. Σιωπηλή, σαν το κερί χλωμή, η κυρία Ηλέκτρα γονάτισε στη ρίζα της καρυδιάς όπου κρέμουνταν οι δυο μάρτυρες της ελευθερίας.

Πλησίασαν οι δυο ζαπτιέδες και ρώτησαν τον Σταύρο τον οδηγό:

– Συφαμελίτες τους είναι αυτοί;

– Όχι, αποκρίθηκε φοβισμένος ο Σταύρος· μα είναι Ρωμιοί, και λυπούνται για τους Ρωμιούς που τους κρέμασαν οι Βούλγαροι.

Ο ένας χωροφύλακας, υπαξιωματικός, αργοκούνησε το κεφάλι του.

– Κακοί άνθρωποι οι Βούλγαροι! Είπε συμπονετικά. Κι ένα δικό μου σκοτώσανε τις προάλλες!.. Άιντε, ξεκρεμάστε τους, αφού είναι δικοί σας, και πάμε μαζί στο Βλάδοβο. Εκεί θα εξετάσει τους πεθαμένους ο γιατρός.

Με τη βοήθεια των δύο οδηγών και του Περικλή, ξεκρέμασε ο Βασίλης τους δυο μάρτυρες, και τους ξάπλωσε χάμω, στο παχύ χορτάρι, κάτω από τα δέντρα.

– Τους βασάνισαν; Ρώτησε χαμηλόφωνα ο ένας οδηγός.

– Όχι, είπε ο άλλος, δεν έχουν μαχαιριές.

Ο Περικλής, άσπρος και αυτός σαν το πανί, έσκυψε πάνω στον Άγρα, κι έκανε ν' ανοίξει το ρούχο του. Ο Βασίλης του έδειξε το λαιμό, γδαρμένο από το σκοινί.

– Τον σκότωσαν άραγε πριν να τον κρεμάσουν; έκανε σιγά. Ίσως να τον έπνιξαν με τα χέρια; Ποιος ξέρει; Μα πέθανε γρήγορα – το πρόσωπο είναι ήρεμο. Τον άλλον τον κρέμασαν, και αγωνίστηκε πριν πεθάνει...

– Τους κρέμασαν χθες, είπε ο Σταύρος ο οδηγός. Τους είδα εδώ, τη νύχτα που ερχόμουν να σας βρω. Και φοβήθηκα κι έφυγα.

Ένας χωρικός που περνούσε, σταμάτησε να δει. Πέρασαν και άλλοι, σταμάτησαν κι αυτοί. Σε λίγο μαζεύτηκε κόσμος, άλλοι περίεργοι, άλλοι συμπονετικοί, όλοι φοβισμένοι.

– Να τους μεταφέρομε στο Βλάδοβο, είπε ο αρχιζαπτιές.

Έφεραν ζώα, και η νεκρική πομπή ξεκίνησε…

Στο φτωχό νεκροταφείο του Βλάδοβου έθαψαν το ηρωικό παλικάρι. Μια ξύλινη καγκελλαριά περιτριγύριζε το σεμνό τάφο, όπου σ’ ένα σταυρό ξύλινο χάραξαν τ’ όνομά του το πολεμικό.

Κανένας επίσημος δεν ακολούθησε την κηδεία. Τα παλικάρια που πέθαιναν στον Αγώνα, έπεφταν ανωνύμως. Οι προξενικοί και κληρικοί, πού ήταν η ψυχή του Αγώνα, δεν έπρεπε ούτε να φαίνονται ούτε να γνωρίζουν τον πολεμιστή. Σιωπηλά, αφανέρωτα έπρεπε να τον θρηνήσουν – και να τον εκδικήσουν. Κρυφή ήταν η Οργάνωση, κρυφός ο Αγώνας, κρυφή η εκδίκηση και η τιμωρία.

Σιωπηλά, αφανέρωτα έθαψαν οι Βλαδοβίτες τον εθνικό ήρωα, το θρυλικό καπετάν-Τέλο Άγρα.

Το αληθινό του όνομα, η πραγματική του προσωπικότης δεν έπρεπε να γνωσθεί.»

Β. Μαρτυρία δεύτερη, και πάλι για την τραγωδία του τέλους του Καπετάν Άγρα, το ποίημα «Τέλλος Άγρας» του Ζαχαρία Παπαντωνίου:

«Τα περιστέρια ένα πρωί δεν είχανε χαρά
Ήταν στην στέγη ενός σπιτιού και κλαίγανε
Και στο διαβάτη λέγανε:
Αλίμονο που χάσαμε δύο ανήσυχα φτερά!
Να μην τα πήρε ο άνεμος; Μην ξαποσταίνουν κάπου;
Μην έπεσαν στη γης;
Τ’ αδέρφι μας δεν φαίνεται και τώρα πως θα πάμε;
Άσπρο καράβι, όλα μαζί, στον αέρα της αυγής;
Κι ένας μικρός κορυδαλλός τραγούδησε απ’ το ύψος.
Να μην το περιμένετε, τι δεν θα ξαναρθή.
Πολύν καιρό εχάρηκεν αξένοιαστο μαζί σας,
Μα ήρθεν η ώρα της οργής, η ώρα να υψωθή.
Περιστεράκι μια βραδυά κοιμήθηκ’ αυτού κάτου,
Και την αυγή εξύπνησε αητός.
Έχετε γειά! Πήγε ψηλά κι ευφραίνει
Τα ματωμένα του φτερά στη βρύση του φωτός.»

Επίλογος

Θα ήταν μάταιο, μαζί και ανώφελο, να προσθέσω έστω και μια σκέψη αναφορικά με όσα συμβολίζει για τον Ελληνισμό και το Έθνος μας η Ιερή Μνήμη του Εθνομάρτυρα Μακεδονομάχου Καπετάν Άγρα. Θεωρώ όμως επιβεβλημένο να καταθέσω την άποψη -η οποία αφορά τον καθένα από εμάς και όλους μαζί- ότι το παράδειγμα του Καπετάν Άγρα πρέπει να συνιστά, στο διηνεκές, «οδοδείκτη» ενός ακόμη Εθνικού μας Χρέους: Εκείνου που σχετίζεται με την υποχρέωσή μας να μην επαναπαυόμαστε στις «δάφνες» της Ιστορίας μας, ως Λαού και ως Έθνους, αλλά να συναισθανόμαστε την «κατηγορική προσταγή», σύμφωνα με την οποία δεν είμαστε μόνο απόγονοι Μεγάλων Προγόνων αλλά και άξιοι συνεχιστές του έργου τους για την υπεράσπιση της Πατρίδας. Ας μην ξεχνάμε ότι, κατά την ρήση του Λαμαρτίνου, η Ιστορία διδάσκει τα πάντα, ακόμη και το μέλλον. Και αυτή την διδαχή οφείλουμε να την κάνουμε συνεχώς πράξη, πολλώ μάλλον όταν ο αγώνας για την Ελευθερία και την Δημοκρατία δεν νοείται, ιδίως σε ό,τι αφορά εμάς, τους Έλληνες, με διακοπές και διαλείψεις. Είναι αγώνας συνεχής και ανυποχώρητος, όπως απαιτεί η ουσία και η ιδιοσυστασία των Εθνικών μας Θεμάτων και των Εθνικών μας Δικαίων. Τίποτα δεν είναι δεδομένο και κεκτημένο για την Πατρίδα. Ένα, και μόνο, σύγχρονο παράδειγμα αρκεί για να το αποδείξει: Εκείνο της Μαρτυρικής Κύπρου, η οποία ακόμη τελεί, ως προς μεγάλο τμήμα της, υπό το βάρβαρο καθεστώς της τουρκικής κατοχής. Άρα για εμάς, τους Έλληνες, απανταχού της γης, η Εθνεγερσία του 1821 δεν έχει τελειώσει. Συνεχίζεται έως ότου απελευθερωθεί και η τελευταία σπιθαμή της Κυπριακής γης, έως ότου αποκατασταθεί πλήρως η Κυπριακή Δημοκρατία ως πλήρες Κράτος-Μέλος της Διεθνούς Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έως ότου φύγει και ο τελευταίος τούρκος στρατιώτης αλλά και ο τελευταίος έποικος από το έδαφός της, έως ότου επιστρέψουν στις εστίες τους όλοι, ανεξαιρέτως, οι Πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Αιωνία η Ιερή Μνήμη του Καπετάν Άγρα.»